

2. Тацій В. Я. Переднє слово. Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11–12 жовт. 2012 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2012. – 632 с. С. 4.

3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення. Генеральна прокуратура України : [сайт]. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=110381&libid=100820.

4. Давидова М. М., Василевич В. В., Свірін М. О. Запобігання схилянню до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів : монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2021. 240 с. С. 58–59.

Дудоров Олександр Олексійович,
завідувач науково-дослідної лабораторії
з проблем попередження, припинення
та розслідування злочинів територіальними
органами Національної поліції України
Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка,
доктор юридичних наук, професор;
Письменський Євген Олександрович,
завідувач кафедри кримінально-правових
дисциплін Луганського державного
університету внутрішніх справ імені
Е. О. Дідоренка, доктор юридичних наук,
професор

ПОКАРАННЯ В ПРОЄКТІ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ОКРЕМІ КРИТИЧНІ ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

У проєкті нового Кримінального кодексу України (у редакції від 17 січня 2021 р.), розроблення якого здійснює Робоча група з питань розвитку кримінального права (керівник Ю. Баулін) (далі – проєкт), покарання розглядається як один із засобів кримінальної відповідальності, які становлять самостійний різновид кримінально-правових засобів (п. 20 ч. 2 ст. 1.3.1). Покаранню присвячено окремий розділ проєкту (3.1), аналіз якого загалом дозволяє констатувати істотний прогрес у правовому регулюванні відповідного засобу. Очевидно, що якість законодавчих норм про покарання істотно підвищилась. Водночас деякі положення зазначеного розділу, щонайменше з огляду на свою полемічність, потребують подальшого фахового

обговорення задля їх удосконалення. У цій публікації звернемо увагу на частину таких положень.

1. Згідно з ч. 2 ст. 3.1.1 проєкту покарання має на меті «убезпечення суспільства шляхом утвердження справедливості, запобігання вчиненню злочинів і спонукання особи до правослухняної поведінки». Незважаючи на те, що втілений тут підхід здебільшого змінює на краще відбите в чинному КК положення про *мету покарання*, її формулювання потребує додаткового обміркування. Так, якщо покарання покликане спонукати особу до правослухняної поведінки, то це охоплює запобігання вчиненню особою нових злочинів, не беручи до уваги те, що зазначене «спонукання до правослухняної поведінки» виглядає певним перебільшенням ролі кримінального закону загалом і покарання зокрема. Крім того, не зовсім логічним, мабуть, є те, що у формулюванні мети покарання не вказується на забезпечення також людини і громадянина, держави і міжнародного співтовариства, згаданих у ч. 1 ст. 1.1.2 проєкту «Завдання Кримінального кодексу України».

2. Проєктований Кодекс ґрунтується на принциповому положенні про мінімалізм покарань (пропоновану систему відповідно до ст. 3.1.2 проєкту утворюють лише такі їх три види: штраф; ув'язнення на певний строк; довічне ув'язнення), які водночас є достатньо суворими і здатними, на погляд Робочої групи, забезпечити належну адекватність реакції держави щодо найбільш шкідливого типу протиправної поведінки.

У цьому контексті привертає до себе увагу той факт, що згідно з оприлюдненими на сайті нового КК (newcriminalcode.org.ua) Засадами реформування законодавства про відповідальність за правопорушення в публічній сфері нове кримінальне законодавство має забезпечити максимально допустимий широкий і водночас диференційований перелік як покарання, так й інших заходів кримінально-правового характеру, що підлягають застосуванню до особи у зв'язку із вчиненням нею злочину. Як видається, ця засада визначена абсолютноно слушно, однак у випадку із запропонованою системою покарань вона порушується. Нова система покарань не сприймається як достатньо диференційована, виключає можливість призначення покарань окремим (специфічним) категоріям злочинців, призводитиме до штучного зростання «тюремного населення» (не маєш грошей на сплату штрафу – будеш ув'язнений) і до того ж потребуватиме істотних змін у кримінально-виконавчій системі.

3. Викликає здивування ідея розробників проекту відмовитись від виду покарання з умовною назвою «громадські роботи», який за певних обставин міг би бути чудовим еквівалентом (альтернативою) штрафу щонайменше за злочини невеликої тяжкості. Вивчення проекту показує, що відповідне обмеження збережене, однак навряд чи виправдано закамфльоване під наглядний засіб пробації під назвою «виконання суспільно корисних робіт». Цей засіб, на наш погляд, за своєю суттю є покаранням, узгоджується з усіма його ознаками і за своїм змістом, вочевидь, відрізняється від інших засобів пробації.

4. Після ознайомлення із положеннями проекту про покарання чи не найбільше підстав для роздумів виникає стосовно *штрафу* (цей вид покарання розглядається як найбільш м'який). Наприклад, у ч. 2 ст. 3.1.3 проекту передбачено, що штраф як основне покарання з-поміж іншого не призначається у випадках, якщо засуджена особа «не має доходу або майна, достатніх для сплати штрафу, чи його стягнення поставить таку особу у стан крайньої нужди».

На нашу думку, це положення, попри його очевидну слушність, потребує певного уточнення: як варіант варто було б додати, що штраф не призначається у тих випадках, якщо *в передбаченому законом порядку буде встановлено*, що особа не здатна сплатити штраф. Належні суб'єкти кримінально-процесуальної діяльності повинні довести (надати докази), що особа справді не має матеріального ресурсу для сплати штрафу (це питання безпосередньо пов'язане з КПК, у якому варто зафіксувати відповідний обов'язок у кримінальних провадженнях за злочинами, які тягнуть штраф). Викликає також занепокоєння використання такого звороту, як «стан крайньої нужди». Будучи надмірно розпливчастим, він залишає поле для виникнення корупційних ризиків (показово, що однією зі своїх цінностей Робоча група декларує таку: *«не залишаємо корупціогенних можливостей та маневру щодо зловживань для тих, хто буде застосовувати КК»*), але насправді зазначені можливості та маневри в проекті подекуди залишаються). Чи не буде доречним відмовитись від згаданого обмеження? Чіткішого згадування про відсутність доходів і майна, достатніх для сплати штрафу, на нашу думку, вистачатиме.

5. У ч. 5 ст. 3.1.3 проекту передбачено три вичерпні випадки, коли штраф призначається як додаткове покарання. Одним із них є вчинення злочину, наслідком якого є отримання

незаконного доходу або неправомірна несплата належного. Звернення до поняття корисливого мотиву, наведеного у п. 17 ч. 2 ст. 1.3.1 проекту, змушує задуматись, чи не йдеться у цьому разі саме про злочини, вчинені з корисливих мотивів. Може, саме наявний корисливий мотив і має зумовлювати призначення штрафу як додаткового покарання?

6. Виникає питання стосовно штрафу як основного покарання та його правової природи, яка, треба так розуміти, є відмінною від штрафу як додаткового покарання. Тобто штраф як основний вид покарання може призначатись за вчинення всіх видів злочинів 1–3 ступенів (без урахування обмежень, викладених у ч. 5 ст. 3.1.3 проекту). Візьмемо, наприклад, злочин, передбачений ст. 7.5.12 проекту «Неправдивий переклад». Заборону на це діяння містить розділ Особливої частини про злочини проти держави, посягання належить до категорії злочинів 2 ступеня, а отже, згідно зі ст. 3.1.7 проекту «Санкції» передбачає альтернативне покарання (або штраф, або ув'язнення). Чи виправданим у такому разі є призначення перекладачу штрафу, яким (так пропонується у проекті, див. ч. 1 ст. 3.1.3) наповнюватиметься Державний фонд відшкодування шкоди *потерпілим*? Інакше кажучи, якщо в проекті, по суті, втілюється концепція штрафу на користь потерпілого, то, можливо, це покарання має призначатись саме і тільки в тих випадках, де є потерпілі?

7. Порядку сплати штрафу присвячена окрема стаття проекту (3.1.4), що викликає сумнів у виправданості такого кроку. Чи варто порядок виконання цього покарання регулювати у кримінальному законі? І, якщо такий підхід схвалюється, то чому в проекті аналогічно не визначається порядок виконання інших видів покарань?

8. Згідно з ч. 1 ст. 3.1.6 проекту довічне ув'язнення пов'язується із *безстроковим* триманням засудженого в пенітенціарній установі. Видається, що це положення було б правильно переформатувати, виключивши вказівку на безстроковість, – зазначене покарання не завжди є безстроковим (проект надає можливість перетворити його фактично із безстрокового на строкове). Як варіант можна зазначити, що довічне ув'язнення полягає в перебуванні засудженого в пенітенціарній установі поза визначеним строком.

9. Виникає сумнів стосовно того, що ресоціалізація засудженого може виступати складовою змісту таких двох покарань, як ув'язнення на певний строк і довічного ув'язнення,

що впливає із відповідних визначень (ч. 1 ст. 3.1.5, ч. 1 ст. 3.1.6 проекту)? Як видається, ресоціалізація засудженого має розглядатись як одна з цілей покарання (утворює складову його мети). Нагадаємо і те, що ресоціалізацію особи, яка вчинила злочин, пропонується визнати одним із завдань нового КК (п. «г» ч. 2 ст. 1.1.2 проекту), що також актуалізує поставлене питання.

10. У ч. 1 ст. 3.10.3 проекту зазначається, що штраф застосовується до неповнолітньої або молоді особи, якщо вона має самостійний дохід або власне майно, на яке може бути звернене стягнення. Аналіз ст. 3.1.7 проекту «Санкції» дозволяє зробити висновок про те, що тій особі, яка не має доходу або майна, безальтернативно має призначатись покарання у виді ув'язнення (злочини 1–3 ступеня). Така ситуація зайвий раз змушує замислитись над розширенням системи покарань, зокрема розрахованих на молодих людей. Тим більше, що в п. 19 Мінімальних стандартних правил ООН, які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила), наголошується на максимальному обмеженні застосування до неповнолітніх покарань, пов'язаних із будь-якими формами ув'язнення, і на розширенні сфери застосування покарань, альтернативних ув'язненню.

Жук Ілона Василівна,

доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ В ПРОЄКТІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У чинному Кримінальному кодексі (далі – КК) України заходи кримінально-правового характеру закріплені в однойменному розділі XIV, до яких віднесені примусові заходи медичного характеру (статті 92–95), примусове лікування (ст. 96) та спеціальна конфіскація (статті 96-1 і 96-2). У проєкті КК, підготовленому робочою групою, передбачена складна та розгалужена система заходів державного примусу, які застосовуються до особи у зв'язку із вчиненням нею злочину або суспільно небезпечного діяння. Так, всі кримінально-правові засоби поділені на: а) засоби кримінальної відповідальності (покарання, пробація, судимість) та б) інші кримінально-правові засоби (засоби безпеки, реституція та компенсація, конфіскація майна та вилучення речі, кримінально-